บริบทการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยบนเส้นทางสองแพร่ง

สุวิทย์ คงสงค์*

ความนำ

ความต้องการของมนุษยชาติที่ต้องการทำให้ชีวิตดีขึ้นหรือเจริญขึ้น (Growth) หากย้อนกลับไปศึกษาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันโบราณ มนุษย์เริ่มมีทัศนะที่ชัดเจนต่อการพัฒนา และการพัฒนาได้เริ่มขึ้นอย่างจริงจังหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปราวช่วงคริสต์ศตวรรษที่18 แนวคิดในการพัฒนาจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ สำหรับการสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มประเทศทุนนิยมเสรี โดยเฉพาะประเทศเกิดใหม่ที่ไม่นิยมแนวทางโซเวียต หรือกลุ่มสังคมนิยมเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนมาเรียกประเทศโลกที่สาม และจากนั้นในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วก็ได้เปิดให้มีการเรียนการสอนด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์

นักวิชาการและนักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกได้ให้ความสนใจและให้ความสำคัญแก่ประเทศโลกที่สามมากขึ้น แต่พวกเขายังขาดความเข้าใจในบริบททางสังคมของประเทศโลกที่สามโดยเฉพาะมิติด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากกลุ่มประเทศโลกที่สามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกลุ่มประเทศอุตสาหกรรม หรือประเทศที่เรียกตัวเองว่าพัฒนาแล้ว ที่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมเป็นหลัก นักวิชาการเหล่านี้จึงได้นำเอาแผนมาแชล หรือมาแชล แพลน(Marshall Plan) ประสบการณ์ที่สหรัฐอเมริกาได้ให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นด้านเทคนิคหรือด้านการเงิน เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูประเทศต่าง ๆ ในยุโรปหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง มาเป็นแม่แบบ (Model) ในการพัฒนาประเทศโลกที่สามหรือประเทศกำลังพัฒนา(ปรีชาเปี่ยมพงศ์สานต์และคณะ,2549)

แนวคิดการพัฒนา

สำหรับแนวคิดการพัฒนา และทิศทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศโลกที่สามในช่วงแรก ๆ ค่อนข้างจะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของรอสทาว (Walt Rostow) อย่างมากจากทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The stage of economic growth: A non-communist manifesto, 1960) และรอสทาวเองก็ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากประสบการณ์การทำงานในกองทุนฟื้นฟูเศรษฐกิจของยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากเขาทำงานในกระทรวงต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา

* อาจารย์ ภาควิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

เขามีตำแหน่ง เป็นผู้ช่วยเลขาธิการบริหารองค์การเศรษฐกิจร่วมของกลุ่มประเทศยุโรป รอสทาวได้แบ่งการพัฒนาทางสังคมออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. สังคมดั้งเดิม (Traditional society) เทคโนโลยีต่ำ วิทยาศาสตร์ยังไม่ก้าวหน้าโครงสร้างทางสังคมเป็นชนชั้นแบบดั้งเดิม ประชาชนประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก สถานะทางเศรษฐกิจอยู่ดีกินดี และมีความเป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือย เพราะมีทรัพยากรเหลือใช้

2. ขั้นเตรียมการ (Pre-conditions for take-off) เป็นการลงทุนทางโครงสร้างพื้นฐานอย่างกว้างขวาง เช่น ปรับปรุงถนนหนทาง และพัฒนาการคมนาคม เพื่อขนถ่ายสินค้าภาคการเกษตรที่กำลังขยายตัวของสินค้าทั้งขาเข้าและขาออก

3. ขั้นเริ่มขยายตัว (Take-off stage) เป็นการลงทุนที่เพิ่มขึ้น เน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักโครงสร้างทางเศรษฐกิจ และการเมืองให้เกิดขึ้นในการลงทุนสุทธิอย่างน้อย 10% ของค่า GDP (Gross domestic product) หรือผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ

4. การเร่งรัดขยายตัว (Drive to maturity stage) ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ และทางด้านวิทยาศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้า มีการสร้างแผนใหม่ในการจัดสรรการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบแรงงานได้เปลี่ยนจากแรงงานที่ไร้ฝีมือ (Unskilled) เป็นแรงงานที่มีฝีมือ (Skillful) สังคมต้องการสร้างสิ่งใหม่ ๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ค่อนข้างจะมีปัญหาเรื่องการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม

5. ขั้นอุดมสมบูรณ์ (Stage of high mass consumption) ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี การอุปโภค และบริโภคอุดมสมบูรณ์ มีการจ้างงานเต็มที่ทำให้ประชาชนมีความรู้สึกมั่นคงต่อการดำรงชีพ

จากแนวคิดของรอสทาวที่กล่าวมาในข้างต้น จะเห็นได้ว่าทุกสังคมต้องพัฒนาตาม 5 ขั้นตอน หมายความว่าทุกสังคมต้องผ่านแต่ละขั้นตอนก่อนจะพัฒนาเป็นขั้นสุดท้าย แต่แนวคิดของรอสทาวจะไม่สอดคล้องกับสังคมที่เจริญมาก่อน ฉะนั้นทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของรอสทาวจึงเป็นการพัฒนาที่มีลักษณะเป็นเส้นตรง (Linear evolutionism)

นอกจากทฤษฎีการพัฒนาแบบขั้นตอนของรอสทาวแล้ว ยังมีทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจอื่น ๆ อีก เช่น ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Structural change) ซึ่งมีแนวความคิดว่า ระบบการผลิตของประเทศด้อยพัฒนามีลักษณะเป็นทวิลักษณ์ (Dualistic two-section model) กล่าวคือ ระบบการผลิตภาคการเกษตรแบบดั้งเดิมในประเทศด้อยพัฒนานั้น มีแรงงานเพียงพอเอื้อต่อการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมที่มีระบบการผลิตที่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย และสามารถสะสมทุนได้ ดังในหนังสือชื่อ Development of the labour surplus economy (1964) ของ Gustav Ranis และ John C. H. Fei กล่าวว่า แรงงานแฝงในภาคเกษตรที่เป็นแรงงานส่วนเกิน สามารถส่งถ่ายเข้าสู่ภาคการผลิตในอุตสาหกรรมโดยไม่กระทบต่อภาคการผลิตในภาคเกษตรกรรม แรงงานส่วนเกินดังกล่าว สามารถจ้างในราคาถูก และจะเป็นกำลังสำคัญในการเพิ่มผลผลิตในภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมจะส่งผลในทางบวกต่อภาคการผลิตเกษตรกรรม (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2549)

จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นับว่า

กลุ่มประเทศทุนนิยมตะวันตกได้ช่วยเหลือประเทศด้อยพัฒนาเป็นอย่างมาก ทำให้เขาสามารถอ้างเหตุผลสำคัญทางการเมืองได้ แนวคิดทฤษฎีการ-พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศทุนนิยมตะวันตกได้กลายเป็นเครื่องมือที่ชอบธรรมในการแทรกแซงกิจการทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศโลกที่สาม

แพร่งที่หนึ่ง

การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา

ประเทศไทยได้เริ่มดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 ที่ได้มีการจัดตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2493 ปัจจุบันคือ สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แต่เนื่องจากขาดความพร้อมของรัฐบาลในสมัยนั้นที่จะตัดสินใจให้มีการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจ ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลได้มอบหมายให้สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้น ในการปฏิบัติงานโดยมีสำนักงานการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นผู้กำกับดูแล คณะกรรมการบริหารของสภาพัฒนาฯ และสำนักงานสภาพัฒนาฯ ได้ดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจประเทศขึ้นในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2502 คณะรัฐมนตรีในขณะนั้นเห็นชอบให้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2503แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เริ่มประกาศใช้ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ในปัจจุบันนี้ได้ดำเนินการพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 และกำลังย่างเข้าสู่แผนพัฒนาฉบับที่ 11 ซึ่งในแผนพัฒนาฯ แต่ละแผนจะมีรูปแบบการดำเนินนโยบายและวัตถุประสงค์ต่างกันไปตามสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้น (พรทิพร นิโรจน์, 2551)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า "แผนชาติ" ได้นำมาใช้เป็นกรอบและทิศทางในการพัฒนาประเทศเป็นเวลาร่วม 50 ปี เริ่มตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504-2509) จนถึงปัจจุบัน คือ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) ซึ่งกำหนดใช้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2549 จนถึงวันที่ 30 กันยายน 2554 โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแกนหลักในการจัดทำแผนพัฒนาฯ มาอย่างต่อเนื่อง ประโยชน์ที่ได้รับจากแผนพัฒนาฯ คือ ทำให้ทราบว่าการพัฒนาในระยะเวลา 5 ปีข้างหน้าของแผนพัฒนาฯ แต่ละฉบับประเทศไทยจะมีทิศทางและความแตกต่างไปตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างไร และจะพัฒนาในเรื่องใดบ้าง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการวางแผนซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติในระดับต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประเทศและเป็นรูปธรรมต่อไป

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 ที่ผ่านมานั้น เกิดจากการนำทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของประเทศและความได้เปรียบด้านแรงงานราคาถูกมาสนับสนุนการพัฒนา การขยายตัวทางภาคการผลิตโดยเฉพาะด้านอุตสาหกรรม ทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวในอัตราที่สูง แต่การเจริญเติบโตดังกล่าวนั้น ต้องแลกกับการทำลายทรัพยากรอย่างกว้างขวางไม่ว่าทรัพยากรบนบกหรือในทะเล

และเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นเรายังต้องพึ่งพิงทุนจากภายนอกเป็นสำคัญ เช่น ทุนทางการเงิน ทุนทางเทคโนโลยีรวมถึงการพึ่งพิงทุนทรัพยากรบุคลากรที่เชี่ยวชาญในแต่ละสาขามาช่วยในการพัฒนาประเทศ และที่สำคัญเราต้องอาศัยตลาดต่างประเทศในการจำหน่ายผลผลิตต่างๆซึ่งไม่ต่างอะไรกับการยืมจมูกผู้อื่นหายใจ ในขณะเดียวกันเราก็มีข้อจำกัดในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรของเราเอง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศยังขาดความรู้ ฉะนั้นจึงส่งผลต่อคุณภาพและประสิทธิภาพโดยรวมของการพัฒนาประเทศ รวมถึงขีดความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศ นอกจากนั้นยังมีปัญหาความขัดแย้งในสังคม เนื่องจากความเหลื่อมล้ำของรายได้ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้แรงงานกับผู้ประกอบการพ่อค้ากับเกษตรกรทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนเพิ่มสูงขึ้น ทำให้เกิดภาวะรวยกระจุกจนกระจาย และการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมีมากขึ้น เนื่องจากการส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนเข้าภาคอุตสาหกรรม เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน การเติบโตของภาคบริการรวมถึงการเพิ่มขึ้นของประชากร ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร แม้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะบรรลุผลตามความมุ่งหมาย แต่ความสำเร็จดังกล่าว มิได้นำไปสู่สังคมที่พึงประสงค์ และการพัฒนาที่ว่านั้นอาจจะไม่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ได้ เนื่องจากคนในสังคมส่วนใหญ่ของประเทศไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง และเท่าเทียม จากการพัฒนาที่ผ่านมา

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และแผนพัฒนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) จึงได้มีการทบทวนและปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย แล้วหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนในฐานะที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา หรือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ให้คนมีส่วนร่วม กล่าวคือ "ให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา" และมีกระบวนการพัฒนาที่บูรณาการทุกด้านอย่างเชื่อมโยง เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจนั้นเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคม

ผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมา

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ผ่านมาแสดงให้เห็นปัญหาด้านต่าง ๆ ได้ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านเศรษฐกิจ เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความยากจน ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อม คือปัญหามลพิษ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและถูกทำลาย

ปัญหาการว่างงาน สืบเนื่องมาจากการกระจุกตัวแรงงานในภาคการผลิต โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมที่ขาดความสมดุลทางโครงสร้างตลอดจนขาดการศึกษาและการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้แรงงานที่เพิ่มขึ้นอย่างผิดปกติเกิดการว่างงาน ความต้องการแรงงานไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง เช่นในปี 2527 ความต้องการแรงงานประมาณ 742,000 คน คิดเป็นร้อยละ 2.78 ของแรงงานทั้งหมด สถาบันวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชี้ให้เห็นว่า เมื่อสิ้นแผนพัฒนาฉบับที่ 6 จำนวนแรงงานที่ว่างงานมีราว 1,278,000 คน คิดเป็นร้อยละ 4.29 และเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7

การว่างงานเพิ่มขึ้น คือ มีผู้ว่างงานกว่า 1,860,800 คน คิดเป็นร้อยละ 5.65 ของแรงงานทั้งหมด (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์และคณะ, 2549)

ความยากจน ข้อมูลจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในปี 2527 และ 2529 บ่งชี้ว่า ความเหลื่อมล้ำของรายได้มีความแตกต่างที่เกิดขึ้น และมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อย ๆ สำหรับปัญหาความยากจนของประชาชนในเขตเมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดคนจนเมืองเฉกเช่นเมืองใหญ่ ๆ ทั่วโลก ซึ่งทำให้เกิดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอ และไม่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งนำไปสู่การเกิดโรคระบาดต่าง ๆ และส่งผลต่อปัญหาสุขภาพร่างกาย เนื่องจากสาเหตุของความยากจน ปัญหาโสเภณี ปัญหายาเสพติด และปัญหาแรงงานเด็ก นับว่าเป็นปัญหาสำคัญของชาติที่เกิดขึ้นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ ยังไม่รวมปัญหาทางจิตใจและปัญหาทางศีลธรรมที่จะเกิดขึ้นตามมา

การที่เน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการกระจายรายได้มีผลอย่างมากที่จะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2549)

ด้านสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมีความเป็นประเทศอุตสาหกรรมมากขึ้น เช่น ในช่วงแรกของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) อัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจของไทย สูงกว่าประเทศอุตสาหกรรมต่าง ๆ ที่เกิดใหม่ในทวีปเอเชีย และดูเหมือนจะสูงที่สุดในโลก แต่การพัฒนาที่ไม่ได้ใส่ใจสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหามลพิษ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและถูกทำลาย

ปัญหามลพิษ การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 - 2529) และฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 - 2534) ให้ความสำคัญด้านการผลิตเพื่อส่งออก ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอุตสาหกรรมของประเทศเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดสารพิษเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้แก่กลุ่มโรงงานอุตสาหกรรมด้านโลหะ อุตสาหกรรมประเภท Mass product อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งอุตสาหกรรมเคมีต่าง ๆ โรงงานส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล เช่น นิคมอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในขณะที่กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมภาวะมลพิษไม่สามารถจัดการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะขาดความร่วมมือจากผู้ประกอบการ และยังขาดความเข้าใจต่อปัญหามลพิษ จึงเป็นปัญหาที่ยากแก่การแก้ไข จึงส่งผลกระทบต่อภาวะมลพิษของสังคมโดยรวม ภาครัฐเองขาดการเอาใจใส่ ปล่อยปละละเลย ไม่เข้มงวดกวดขันให้ผู้ประกอบการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ปัญหามลพิษในสิ่งแวดล้อมที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรมจึงเกิดขึ้นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น กรณีนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด ขณะเดียวกันการขยายตัวเพิ่มขึ้นของชุมชนเมือง หรือสลัมที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็มีส่วนสำคัญในการทำให้ปัญหามลพิษทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เห็นได้จากน้ำเสียที่ถูกปล่อยลงแม่น้ำ ดังกรณีแม่น้ำเจ้าพระยาเน่าเสีย โรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ๆ และครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่มีระบบ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ควบคุมการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้ปริมาณมลพิษถูกปล่อยลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม

การพัฒนาที่ไม่สมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติได้กลายเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่สำคัญ เพราะกระทบกับคนจำนวนมาก โดยเฉพาะกับคนยากจน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากป่าไม้เป็นระบบนิเวศทางกายภาพที่อยู่คู่กับสังคมอย่างแยกไม่ออก ตลอดจนยังเป็นแหล่งกำเนิดของทรัพยากรอื่น ๆ ที่มนุษย์อาศัยใช้ประโยชน์และได้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว ในปี 2509 พื้นที่ป่าไม้ทั้งหมดของประเทศมีจำนวน 175 ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 53 ของประเทศ ในปี พ.ศ. 2513 เหลือเพียง 155 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 45 และในปี พ.ศ. 2523 มีพื้นที่ประมาณ 103 ล้านไร่ หรือร้อยละ 32 ส่วนในปี พ.ศ. 2531 เหลือเพียง 89 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 28 ตามลำดับ ในช่วงเวลาแห่งการพัฒนาที่ผ่านมาพื้นที่ป่าไม้ของประเทศได้ลดลงเหลือเพียงครึ่งหนึ่ง (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2549) สำหรับสาเหตุของการเกิดความเสื่อมโทรมทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านนโยบายการพัฒนาประเทศ รัฐบาลได้เปิดให้มีการสัมปทานป่าไม้ในระหว่าง ปี พ.ศ. 2512 ถึงปี พ.ศ. 2519 ทั้งสิ้นกว่า 510 ราย ครอบคลุมพื้นที่ใกล้เคียง 150 ล้านไร่ การสร้างถนนผ่านพื้นที่ป่า การสร้างเขื่อน อ่างเก็บน้ำ รวมถึงการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เป็นเหตุให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าอย่างมหาศาล ทำให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างมาก

2. การขยายตัวทางเศรษฐกิจในส่วนของการท่องเที่ยวนั้น ทำให้เกิดความต้องการใช้พื้นที่มากขึ้น เป็นเหตุให้มีการขยายพื้นที่ เช่น การทำรีสอร์ท สนามกอล์ฟ จากปี พ.ศ. 2530 ถึง พ.ศ. 2534 มีสนามกอล์ฟในประเทศราว 240 โครงการ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2 แสนไร่ ยังมีธุรกิจบ้านสวนการเกษตร รวมถึงการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นทำให้การแสวงหาที่ดินจึงเพิ่มขึ้นตาม

3. การขยายตัวของประชาชนในภาคเกษตรกรรม และการเพิ่มขึ้นของประชากรทำให้เกิดความต้องการขยายพื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น ทั้งชาวไทยบ้านและชาวไทยภูเขา การบุกรุกพื้นที่ป่าจึงเพิ่มมากขึ้น

4. การลักลอบตัดไม้เนื่องจากต้องการใช้พื้นที่มากยิ่งขึ้น จากรายงานของคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2546 ถึง พ.ศ. 2547 พื้นที่ป่าถูกทำลายมีอัตราสูงกว่าในช่วงที่มีการให้สัมปทานถึง 2 เท่าตัว รวมพื้นที่ถึง 36 จังหวัด มีมูลค่าความสูญเสียไม่ต่ำกว่าปีละ 5,000 ล้านบาท (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2549)

ตามความคิดเห็นของผู้เขียนนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจที่เน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง อาจส่งผลกระทบอย่างไม่คาดคิดต่อด้านอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยเฉพาะ ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ด้านปัญหาสังคม ด้านสุขภาพ ทำให้ต้องสูญเสียงบประมาณประเทศจำนวนมาก ฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้การพัฒนาเดินหน้าต่อไปได้ แต่ต้องให้เกิดความเป็นธรรมแก่ทุกคนและทุกภาคส่วนของสังคมอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ที่ว่าปัญหาความยุ่งยากที่เน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวโดยหวังว่าจะเป็น

ประเทศอุตสาหกรรม หรือความเป็น NICs (Newly industrializing countries) ผลที่ตามมาคือ การใช้ทรัพยากรอย่างไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรแรงงาน กรณีปัญหาการว่างงาน และทรัพยากรธรรมชาติ เช่นกรณีทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย การยึดติดอยู่กับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก แม้จะมีอัตราการเจริญเติบโตก็จริงอยู่ แต่คนยากจนในประเทศยังไม่เคยได้ลิ้มรสผลของการพัฒนาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามท่ามกลางความผิดพลาดของการพัฒนาที่ผ่านมา เราต้องกลับมาทบทวน และพิจารณาสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอย่างจริงจัง คือต้องคำนึงถึงความสูญเสียหรือความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม และสังคมตลอดจนให้ความใส่ใจในภาคเศรษฐกิจ ในฐานะที่เป็นแหล่งของการสร้างงานและสร้างสรรค์ความสุขทางด้านร่างกายและจิตใจให้แก่ทุกคนในสังคม ฉะนั้นการพัฒนาที่ผ่านมา ได้ก่อให้เกิดปัญหามากมายดังที่กล่าวมาแล้ว จึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ, 2549)

แนวทางแก้ไขและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาในความเป็นจริงนั้นต้องให้สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในทุกด้าน และเป็นเรื่องที่นักเศรษฐศาสตร์ต้องทำความเข้าใจ เช่น ความต้องการแสดงออกด้านความคิด ความเสมอภาค ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดชะตาชีวิตของตน จึงจะเป็นการพัฒนาที่เกิดจากความคิดและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง หรือเรียกว่า “การพัฒนาเชิงลึก” โดยการจัดระบบคุณค่าและจินตนาการของสังคม ฉะนั้นการพัฒนาไม่ใช่สูตรสำเร็จ ไม่ใช่สินค้าที่ส่งไปได้ทุกที่เหมือนที่บริการส่งถึงบ้านลูกค้า การพัฒนาต้องขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะแต่ละท้องถิ่น และต้องพึ่งตนเองได้ คือ จะต้องอาศัยความเข้มแข็งบนฐานทรัพยากรของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านแรงงาน ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทุนทางสังคม อย่างไรก็ตามสมาชิกในชุมชนต้องเห็นเรื่องส่วนรวมสำคัญกว่าเรื่องส่วนตน พร้อมทั้งต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องและยั่งยืน ตัวอย่างเช่นการดำเนินการ “วิสาหกิจชุมชน” ของ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา นับว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา รู้จักนำทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด รวมถึงการเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมด้วย นับเป็นต้นแบบการพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

แพร่งที่สอง

การพัฒนาที่ยั่งยืน (บนพื้นฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุข)

แนวคิดการพัฒนาที่เหมาะสมกับประเทศไทย ถึงแม้ประเทศไทยจะเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างเป็นทางการตั้งแต่ พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบันรวม 10 ฉบับแล้ว และกำลังจะใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ในปีหน้า โดยเนื้อหาเน้นไปที่ การพัฒนาที่ครอบคลุมในทุกมิติ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้ผลของการพัฒนาครอบคลุมประชาชนในทุกระดับ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ตั้งแต่บุคคล ครอบครัว ชุมชน รวมถึงสังคมประเทศ เนื่องจากบทเรียนที่ผ่านมามองเห็นว่า การพัฒนาตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1-7 เน้นหนักไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมการลงทุนด้านเทคโนโลยี เน้นการพัฒนาภาคเศรษฐกิจเพียงด้านเดียวและให้ความสำคัญกับภาคอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้เหลียวแลภาคการเกษตร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเท่าที่ควร และกลายเป็นการพัฒนาที่ให้ภาคอุตสาหกรรมนำภาคการเกษตร ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเกือบทุกขั้นตอน เช่น การกำหนดแผนการพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของตนเองและชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่กระจุกตัวอยู่กับกลุ่มคนเพียงแค่หยิบมือ ในขณะที่ความยากจนยังกระจายอยู่กับประชาชนส่วนมากของประเทศ จนเกิดคำพูดที่ติดปากของพวกนักวิชาการว่า “รวยกระจุก จนกระจาย”

จากที่กล่าวมาแล้วความล้มเหลวของการพัฒนาข้างต้น จึงคิดว่าแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนการพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 ภายใต้การบริหารของรัฐบาล พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้สร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาให้กับประเทศระดับหนึ่ง โดยเริ่มมาจากการระเบิดจากข้างในของประชาชนในทุกระดับ ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้การพัฒนาประเทศดำเนินต่อไปได้นั้น จำต้องบูรณการร่วมกันทุกมิติ ทุกแนวทาง และทุกด้านเข้าด้วยกัน ประเทศไทยมีความเข้มแข็งของทุนทางวัฒนธรรม หรือทุนทางสังคม ศาสนา และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นั่นก็คือ “แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน บนฐานของสังคมอยู่เย็นสุข” ที่รวมเอา 3 แนวคิดมาบูรณการกัน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เป็นกลไกที่ดำเนินด้วยกันอย่างสมดุล โดยมีพลังเสริมจากแนวคิดอื่น ๆ เข้ามาร่วมหนุน และผลักดันควบคู่ไปด้วยกัน แนวคิดเหล่านั้น ได้แก่ 1. แนวคิดทุนสังคม (Social capitals) 2. แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency economic philosophy) 3. แนวคิดการพึ่งตนเอง (Self-reliance) โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งในการพัฒนา และนำเอาแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ของนายแพทย์ ประเวศ วะสี (2549) มาร่วมเป็นกลไกขับเคลื่อนในการพัฒนา ครอบคลุมไปถึงประชาชนทุกภาคส่วน ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมประเทศ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ทุนสังคม จะทำให้คน ชุมชน และประเทศได้ค้นหาและแสดงศักยภาพของตัวเองว่ามีความสามารถ และความพร้อมเพียงใดที่จะต่อสู้กับการพัฒนากระแสหลัก ทุนสังคม เช่น ทุนทางวัฒนธรรม อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ที่โดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ความคิด และความเชื่อความศรัทธาของผู้คน ตลอดจนวิถีชีวิตของคนในแต่ละชุมชน จารีตประเพณีของคนในชุมชน ทุนมนุษย์ ได้แก่ เครือข่ายบุคคล เครือญาติ ผู้นำทางจิตวิญญาณหรือปราชญ์ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนหรือท้องถิ่น ทุนทางสังคมได้แก่ รูปแบบความสัมพันธ์ที่มีต่อกันในทางปฏิบัติอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน ส่งเสริมและเอื้อต่อกันในการดำเนินงานโดยมีองค์กรทางสังคม หรือเครือข่าย (Network) ที่มีจุดประสงค์เดียวกันภายใต้ความไว้วางใจ (Trust) ทุนทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คือทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่สมาชิกในชุมชนใช้ร่วมกัน เช่น ป่าชุมชน แหล่งน้ำชุมชนที่ใช้ร่วมกัน และร่วมกันดูแลรักษาเพื่อประโยชน์ของสมาชิกใน

ชุมชน ทั้งปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งยังสามารถแปรสภาพให้เศรษฐกิจของชุมชนได้ และทุนทางเศรษฐกิจ คือ กองทุนต่าง ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นโดยสมาชิกในชุมชน เช่นเงินทุนที่มาจากการออมทรัพย์ กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว ธนาคารหมู่บ้าน รวมถึงกองทุนหรือ สถาบันการเงินต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เป็นต้น

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นหลักปฏิบัติที่แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชน คือการดำเนินชีวิตภายใต้ความพอประมาณ คือพอเหมาะพอควร ต่อกำลังความสามารถของตน มีเหตุผลการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่เพียงเพื่อสนองความต้องการเพียงชั่วครั้งชั่วคราว และไม่ได้เอื้อประโยชน์ในอนาคต มีภูมิคุ้มกัน การคิดวางแผนด้วยความรอบคอบ สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากมีเหตุการณ์ไม่คาดคิดเกิดขึ้น เช่น การถูกเลิกจ้างงาน ก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้จากเงินออมที่มีอยู่ พิจารณาอย่างรอบคอบโดยใช้ความรู้และคุณธรรมควบคู่ไปกับการปฏิบัติด้วยความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชน และสังคม

การพึ่งตนเอง จะทำให้มีความมั่นคงในการดำเนินชีวิต ทั้งที่เกิดจากภายใน และภายนอก จากการค้นพบทุนทางสังคม และการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาจากภายนอกมากนัก ไม่ต้องให้ใครมากำหนดชะตาชีวิตและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่อย่างรอบคอบ เพื่อไม่ให้เสียเปรียบ และเพิ่มศักยภาพการพัฒนาตนเองและชุมชน

ทั้ง 3 ส่วนที่กล่าวมาข้างต้นจะเป็นพลังผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างสมดุล 3 ด้านหลัก ๆ คือ เมื่อเศรษฐกิจเติบโตและเอื้อประโยชน์ต่อคนทุกระดับในสังคมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรมแล้ว ขณะเดียวกันก็เอื้อให้สิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะที่สมดุล เมื่อมีการใช้ประโยชน์ก็ต้องมีการทดแทนในสิ่งที่เสียไป หรือสร้างใหม่ให้สมดุลและเพียงพอสำหรับการพึ่งตนเอง ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นจำต้องมีเป้าหมายเพื่อให้กระบวนการ (Process) บรรลุผลสำเร็จ โดยคนในทุกระดับต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา มีทุนทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานคือ ต้องเริ่มจากสิ่งที่มีอยู่และคุ้นเคย ปฏิบัติเป็นนิสัย ค่อย ๆ ปรับทัศนคติ และเปลี่ยนพฤติกรรม (Start where the people are) ซึ่งแนวทางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนมีขั้นตอนการดำเนินการ 6 ขั้นตอน ได้แก่

1. ความตระหนัก (Consciousness) ตระหนักถึงปัญหา (Problems) และความต้องการ (Needs) โดยพิจารณาจากช่องว่างระหว่างสิ่งที่เป็นอยู่ กับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตรวจสอบดูว่ายังมีปัญหาหรือมีความต้องการในเรื่องใดบ้าง ซึ่งกระบวนการที่จะสามารถช่วยได้ เช่น การไปศึกษาดูงานในชุมชนที่มีลักษณะปัญหาคล้ายกัน แล้วดูว่าเขาสามารถแก้ปัญหานั้นได้อย่างไร เป็นต้น

2. การค้นหาวิธีการ (Aspiration) ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่ม/เครือข่าย เพื่อค้นหาวิธีการจัดการกับปัญหา

3. การบริหารจัดการความแตกต่าง (Declination) โดยไม่สร้างความแตกแยกในชุมชน ด้วยการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของกันและกัน รวมถึงการชี้ให้เห็นความสำคัญในการแก้ไขปัญหา

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People participation) เพื่อให้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งหนุนเสริม เริ่มจาก 1) กระบวนการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจในการนำแผนไปปฏิบัติ เพื่อแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการร่วมกัน 2) ร่วมปฏิบัติ เมื่อได้ข้อตกลงร่วมแล้ว ก็นำไปสู่การปฏิบัติตามวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน 3) ร่วมตรวจสอบในการดำเนินงานที่เกิดขึ้นว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง โปร่งใสหรือไม่ หากพบข้อผิดพลาดก็นำไปสู่ขั้นที่ 4) การรับผิดชอบร่วมกัน สรุปบทเรียนจากการทำงานที่ผ่านมา ติดขัดตรงไหน อย่างไร แก้ไขได้หรือไม่ ด้วยการระดมสมองของสมาชิกในชุมชน ไม่กล่าวโทษให้ร้ายแก่กัน แต่จะวิเคราะห์ปัญหาด้วยสติปัญญา ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น แล้วลงมือปฏิบัติใหม่ 5) กระบวนการร่วมรับผลประโยชน์ ผลงานที่เกิดขึ้นไม่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่เป็นผลงานร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งแสดงถึงศักยภาพของทุกคนที่ได้ดำเนินงานร่วมกัน การให้คำชื่นชม หรือให้รางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นกำลังใจกันและกัน เพื่อแสดงถึงคุณค่าของทุกคน

5. การพึ่งตนเอง (Self-reliance) ของบุคคล หรือกลุ่ม ชุมชน พยายามที่จะพัฒนาและหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ให้มากที่สุด เพื่อลดการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอก เป็นการแสดงศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชนอีกด้วย

6. การคำนึงถึงการมีส่วนร่วมกัน (Collective personality society) หมายถึง กระบวนการพัฒนาได้สำเร็จแล้วเนื่องจากคนในสังคมมีจิตสาธารณะ มีความเข้มแข็ง และพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ก็จะเป็นพลังขับเคลื่อนที่มีแรงผลักมากขึ้น คือ พลังสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา ที่จะทำให้สามารถเปิดพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ทางปัญญาของคนทุกระดับให้กว้างขวางออกไป และให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในทางปฏิบัติ ในทุกมิติการพัฒนา ประกอบด้วย องค์ความรู้ ที่ตกผลึกแล้ว และพร้อมที่จะถ่ายทอดไปสู่ทุกระดับให้ได้เรียนรู้ร่วมกัน เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน สวัสดิการชุมชน เป็นต้น การขับเคลื่อนภาคประชาชนถือได้ว่าเป็นฐานพลังอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ความรู้ตกผลึกและบรรลุผล โดยการมีส่วนร่วมในการกำหนด การค้นหาความรู้ และปฏิบัติอย่างจริงจังในชีวิตประจำวัน รวมไปถึงพลังสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนทางสังคมด้วย กล้าจะตีแผ่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ หรือตีแผ่ความไม่ดี การทุจริตที่เกิดขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นความไม่ถูกต้อง ส่วนพลังรัฐต้องออกนโยบายที่สนับสนุน และส่งเสริมความรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคม เป็นยุทธศาสตร์ทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนอย่างจริงจัง

การติดตามประเมินผล และสรุปบทเรียนความรู้ต่าง ๆ เพื่อยกระดับปัญญา และนำกลับมาใช้ในการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง มีระบบการจัดการความรู้อย่างครบวงจร เพื่อนำไปสู่การใช้งานได้อย่างได้ผล เช่น กำหนดองค์กรจัดการความรู้ขึ้นมารับผิดชอบโดยตรง ซึ่งอยู่นอกเหนือการสั่งการของรัฐเป็นอิสระแต่มีความรับผิดชอบต่อการทำงานด้วยความโปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ (Good governances) ซึ่งรัฐสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องส่งเสริมยกย่องคนดีเพื่อเป็นตัวแบบการพัฒนาระดับบุคคล และเป็นการสร้างกำลังใจให้คนดีได้กระทำความดีต่อเนื่อง เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติต่อไป

ตามที่กล่าวมาแล้ว แนวคิดการพัฒนา

ที่ยั่งยืนบนฐานสังคมอยู่เย็นเป็นสุขที่เหมาะสมกับประเทศไทย จะเห็นได้ว่าประเทศไทยสามารถทำได้ และจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ในอนาคต เนื่องจากประเทศไทยมีปัจจัยสนับสนุนที่เป็นต้นทุนอยู่ในทุกพื้นที่ของประเทศ โดยเฉพาะทุนสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ทำให้กระบวนการพัฒนานั้นหลากหลาย ไม่เป็นแบบแผนการปฏิบัติที่คนภายนอกมากำหนดให้เดินตาม และที่สำคัญคือแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่มีองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้นำทางความคิด และผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการพัฒนา เป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนชาวไทยในทุกระดับ ทุกสาขาอาชีพ ทุกเพศทุกวัย ทุกสถานะ สะท้อนให้เห็นถึงความวิริยะอุตสาหะ ความพากเพียรของพระองค์ ที่จะนำพาประชาชนในประเทศของพระองค์ให้รอดพ้นจากภัยคุกคาม จากการพัฒนากระแสหลัก ที่เน้นการบริโภคเป็นหลัก ตามแนวทางของทุนนิยมเสรีตะวันตก การยืนหยัดพึ่งตนเอง ตั้งแต่ระดับบุคคลส่งผลต่อคนในครอบครัว คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง และจะเป็นสังคมที่ประชาชนอยู่ร่วมกันได้อย่างร่มเย็นเป็นสุขสืบไป (เสาวลักษณ์ สมสุข, 2550)

เอกสารอ้างอิง

ประเวศ วะสี. (2549). *จากหมอประเวศ ถึงทักษิณ 2544-2549.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2548). การพัฒนาสังคม: แนวคิด ทฤษฎี และยุทธศาสตร์เพื่อการเปลี่ยนแปลง. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม. 1*(1), 1-16.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. (2549). *วิถีใหม่แห่งการพัฒนา: วิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย.* กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรทิพร นิโรจน์. (2551). *คุณภาพชีวิตและความมั่นคงของมนุษย์* เอกสารประกอบการสอน. จันทบุรี: คณะมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

พระพรมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development).* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2545). *เศรษฐกิจไทยหลังวิกฤติการณ์ปี 2540.* กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2547). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางค์ จันทวานิช. (2553). *ทฤษฎีสังคมวิทยา.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสาวลักษณ์ สมสุข. (2550). *เอกสารประมวลความรู้.* กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2549). วัฒนธรรมทางเศรษฐกิจในเศรษฐกิจไร้วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

Rostow, W. (1997). *The stage of economic growth* (3rd. ed.). Cambridge: Cambridge University.

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University

ที่มา: http://www.rakbankerd.com/agriculture/

ที่มา: http://www.takuyak.igetweb.com

มหาวิทยาลัยบูรพา Burapha University